

entrevista

L'acudit és de l'Eugenio i qui ens l'explica, en Joan Miquel Touron: «Un castellà i un català. Tots dos queden calbs. Què fan?». Calla un moment. «El castellà es compra una perruca. El català es ven la pinta». La Judit i jo riem. «Però tinc un altre final», continua en Touron. «El català es ven la pinta per poder pagar la perruca al castellà». I ja no sabem si ara també hem de riure. Som al Cafè de la Paix. A la plaça d'Aragó. A Perpinyà. Tot just fa uns minuts que ens hem trobat. Una Catalunya o dues? Als de més al sud ens agrada pensar que cada dia som més a prop de la independència i que Europa i França ens ho acceptaran. La Catalunya del Nord ens sembla cada vegada més lluny. Com si no existís o com si fos només un tros més de França. Què estem disposats a vendre o a deixar de banda els de la Catalunya del Sud per no haver de pagar cap més perruca? Però anem als orígens.

Joan Miquel Touron, el nord més resistent

XAVIER CORTADELLAS > TEXT

JUDIT PUJADÓ > FOTOS

—Vaig néixer a Perpinyà el 1959, però sóc de Vinça. Sempre dic que sóc el vertader català, fill d'una sirena i d'un pastor. El meu avi era pastor a Rigardà, al Conflent. La meva mare és filla d'un pescador de Cotlliure. Es diu Noélie Montargès. Henry Matisse va pintar el

seu avi, el meu besavi. El quadre es diu *Un pescador de Cotlliure*.

—**No s'hi sent gaire, el català, a Cotlliure.**

—Sem morts. Quan jo era petit, tothom parlava únicament en català. Això avui és difícil d'entendre. Jo em despertava

sentint les converses en català al carrer. I a la resta del país igual. Jean Marie Touron, mon pare, va aprendre el francès a l'escola.

—**Va néixer a Vinça?**

—A Rigardà. Pràcticament tots els Touron del departament vénen d'un mas

La catalanitat és a l'ADN de la Catalunya del Nord. La llengua està molt ferida

de la Bastida, als Aspres: el mas Touron, que és, de fet, Torons en fonètica francesa, al Vallespir, però a tocar el Conflent i el Rosselló. Cap a Serrabona, al peu del Canigó.

—**Doncs «Què us heu fet, superbes abadies / Marcèvol, Serrabona i Sant Miquel»...?**

—Això és de Verdaguer, al final de *Canigó*. Els Touron deien: «A Sant Marçal, a prop de la Bastida / vivia un pobre capellà. / Menjava poc, una trufa bullida, / de tant en tant un crostó de pa. / Quan, un bon dia, una gallina / prop de l'ermitatge va passar, / li va tòrcer el coll, la va fer rostida. / La mateixa nit, se la va menjar. / Llamp que te fot, que és millor que trufes! / Llamp que te fot, és millor que pa! / Llamp que te fut, que és millor que truffes! / Peeeer soooooopar». A la Bastida, hi havia set germans. Es van escampar pel país. La Catalunya del Nord, ben entès.

—**I un d'ells va inventar la tenora.**

—No sé si era un d'ells, però també va sortir de la Bastida. Es deia Touron com tots nosaltres, tot i que va canvi-

ar el nom pel de Turon per no haver de pagar els deutes del seu fill. Volia fer un instrument militar i va fabricar la tenora. Em sembla que a Perpinyà. Però el que va inventar la tenora com a instrument de la sardana va ser en Pep Ventura, en Pep de la tenora. Ja ho sabeu, això. De fet, entre els Touron també hi havia més músics. Un que vivia a Finestret, per exemple. I els Fabre, per part de la meva mare també. Però uns i altres s'havien conegut a les veremes.

—**A les veremes?**

—Aquí els casaments es feien a les veremes. Era quan les famílies es barrejaven. Les noies en trobaven un de graciós i s'hi casaven. Però els meus pares es van conèixer a Vinça. A Cotlliure, el meu avi bevia i la meva mare no ho volia veure. Va anar a viure a Vinça, amb els Fabre.

—**Però vostè va néixer a Perpinyà.**

—Una mica de casualitat. En aquell temps el meu pare treballava en el camí de ferro, tal com en diguem nosaltres. Els millors llocs estaven reservats per als *pièds noirs* que arribaven d'Algèria. Tots triaven el sud de França.

L'Estat tenia els llocs de treball al sud reservats per als *pièds noirs* i els catalans havien de marxar. Mon pare va pujar a París. Vam viure a Sevrans, que avui és el lloc més problemàtic de tota la *banlieue* parisenc. Hi ha un índex de criminalitat impressionant. Els meus primers mots eren amb accent parisenc. Mon pare, però, va tenir una sort immensa perquè va trobar un lloc a Vinça per treballar al tren. És per això que vam tornar i és per això que he pogut viure encara en català.

—**Li parlaven en català?**

—El trencament va ser amb la meva generació. Quan sortíem de l'escola maternal, sentíem totes les mares parlar en català entre elles, però a nosaltres totes ens parlaven únicament en francès.

—**Costa d'entendre.**

—Va ser a causa del que jo en dic la gran mentida. «Si parlen català, parlaran malament el francès», els deien. I tothom s'ho va creure. Tothom. Va ser com si un ganivet tallés una generació de l'altra. De fet, és un pacte republicà i el pacte era: «Gràcies a l'escola francesa, la vostra mainada tindrà tota la sort del món per fer tot el que vulgui per viure en una societat moderna, però han de passar-se al francès». I això s'ho van creure fins i tot els refugiats, que eren catalans del sud i catalanistes. Tothom. Bé, tothom no. Llevat dels gitanos. I així els ha anat: ho paguen car, viuen en un gueto. La generosa República no perdona.

—**I als que es van passar al francès?**

—És que era veritat. Miro les fotos dels meus companys d'escola de Vinça, i tots han marxat a París i tots han parlat en francès. Això s'ha acabat.

—**Però vostè ara parla català.**

—De més gran, vaig començar a sentir alguns cantants catalans que venien a Vinça: Pere Figueres, el grup Guillem de Cabestany... Van fer la Nova Cançó Catalana a la Catalunya del Nord. Jo era, però, llibertari. Casualment, un dia de l'estiu del 1976 vaig anar a Prada. Ens havien dit que hi havia un ball.

«Quan sortíem de l'escola maternal, sentíem totes les mares parlar en català entre elles, però a nosaltres totes ens parlaven únicament en francès»

Hi anàvem per les minyones, és clar. Però no hi havia ball. Per contra, hi havia un grupet de gent que cantaven en català. Ens hi vam acostar. Cantaven una cançó que deia: «Tomba... tomba...». No enteníem ben bé què deien. Però eren molt simpàtics, sobretot una persona que es diu Ramon Gual.

—Tinc entès que és de Prada, però fill d'exiliats. Publica la revista *Terra Nostra*, però també llibres.

—Ens va convidar a anar a la Universitat Catalana d'Estiu. Hi vaig anar i se'm va obrir un món que no coneixia. Vaig saber que el català també es parlava a l'altra banda dels Pirineus.

—No ho sabia?

—Em pensava que el català era una cosa de França.

—I el seu pare?

—Mon pare no sabia pas res. De jove, una vegada va anar en un casament a València. Sap pas espanyol, mon pare. Però s'entenia amb la gent. «I en què els parlaves?». «No ho sé. Ens enteníem. Als que parlaven espanyol, els parlava en català». Després, vaig anar a estudiar al Liceu Renouvier, de Prada. Ramon Gual hi feia uns cursos de català. M'hi vaig apuntar. Però aquell curs no era un curs de català perquè els que hi anàvem ja el sabíem.

—En què quedem?

—No el parlàvem, però el sabíem. A tots els àpats de família que fèiem a casa, tothom, tant la família de Cotlliure com la de Vinçà, parlava en català. Únicament en català. Només nosaltres, la mainada, que érem en una punta de la taula, parlàvem en francès. I ens parlaven en francès. Això passava a tothom, a tots els meus amics, perquè la població en aquells anys encara era molt homogènia. Hi havia els turistes, sí, però no hi havia hagut encara l'allau d'emigració francesa. Els cas és que en aquell curs en Gual feia únicament política nacional. Ens parlava dels Països Catalans, de la història de Catalunya. Ens costava creure'l, no ens n'havia parlat mai nin-

En Gual ens parlava d'uns bojós que havien entrat armats a la Catalunya del Sud per Prats de Molló o dels almogàvers. Ens semblava impossible

gú. Mai. Mai. Ni tan sols no sabíem què era el Palau dels Reis de Mallorca. En Gual ens parlava d'uns bojós que havien entrat armats a la Catalunya del Sud per Prats de Molló o dels almogàvers. Ens semblava impossible. Dèiem que, de ser cert, ja ho hauríem sabut abans.

—**I tot això ho feia ell tot sol?**

—Ell tot sol. En aquell moment, però, al Liceu de Prada hi estudiaven molts joves d'Andorra. No hi havia cap institut en tot Andorra. Venien al liceu de Prada i parlaven en català. I eren molts. Va ser el primer cop a la meua vida que vaig veure gent comptant en català. Els andorrans em van ajudar molt. A Vinça, si provaves de parlar amb els vells en català, com que el nostre català no era gens fluid, ens deien que parléssim en francès. «Vinga, que no saps català, tu!». A més, els trencàvem els esquemes perquè ser jove i

parlar en català era incompatible. Saps qui és en Joan Pere Le Bihan?

—**Un dels fundadors de la Bressola.**

—La seva filla parlava català. Una vegada va trobar en Josep Deloncle. El catalanista d'en Josep Deloncle! Tan important per tantes altres coses. «Veus la meua nina? Va a l'escola catalana, parla en català», li va dir en Joan Pere. En Deloncle es va girar a la nina i li va preguntar en francès si li agradava l'escola catalana. Als nens se'ls parlava en francès. Era automàtic.

—**Just al contrari del que passa a la Catalunya del Sud avui.**

—I no és meravellós, això? No he entès mai tots aquells intel·lectuals catalans que diuen que el català s'està morint al Sud. No és pas com a aquí. Fins i tot al Liceu de Prada va haver-hi un moment

que la direcció va provar que els estudiants andorrans parlessin en francès. Però no eren pas com nosaltres, els andorrans. Es van ajuntar i van dir que per a ells era impossible parlar en francès. Nosaltres érem absolutament incapaços d'una cosa així. A més, no érem gaires. Quatre gats que ens interessàvem pel català.

—**Una vegada, en Joan-Daniel Bessonoff em va dir que Prada és dels llocs més afrancesats de la Catalunya del Nord.**

—És totalment francès. El Conflent és ple de pobles, tothom parlava català. Els de Prada es veien diferent, uns burgesos. Van passar al francès ràpidament. Fins i tot abans que a Perpinyà.

—**Així, al carrer, ja era mort quan vostè hi estudiava?**

—No ben bé. Vaig sortir del Liceu i vaig entrar a treballar en una farmàcia de Prada. Hi havia el senyor Pagès, que és qui va em ensenyar tota la feina. Dec haver estat l'últim d'haver après tota la seva feina en català. Jo li parlava en català i ell em contestava en català.

—**I amb la clientela?**

—A vegades. Fins i tot als amos els feia gràcia. Hi havia clients que venien perquè els parlava en català. Després vaig anar a l'exèrcit. Jo parlava en català als meus companys del Rosselló. També els feia gràcia: es trobaven lluny, s'enyoraven... I ells també parlaven en català. Mai no vam tenir cap problema amb els militars. Ni un. Sèiem tots en una mateixa taula i els altres ens deien «els espanyols», quan ens sentien. «La taula dels espanyols».

—**Ja és mala sort.**

—En aquell temps, per als occitans —els gavatxos, que els dèiem—, dir *espanyol* era un insult. Però ara això ja no es diu. Per entendre la Catalunya del Nord s'ha de començar entenenent que aquí no hi ha hagut mai una reivindicació política de la catalanitat. El que hi ha hagut sempre ha estat molt marginal. Per contra, i això tots els francesos ho di-

En aquell temps, per als occitans —els gavatxos, que els dèiem—, dir espanyol era un insult. Però ara això ja no es diu

uen: quan arriben a Perpinyà veuen el català a pertot. Vosaltres, en canvi, no el veieu mai enlloc. L'ADN de la Catalunya del Nord és la catalanitat. La bandera de la USAP i de la Catalunya del Nord és la catalana. No ha estat mai la francesa. A les parades de fruita que hi ha a les carreteres, es posa la senyera perquè així es demostra l'autenticitat dels productes. Més amunt, tot just passat Salses, es posa la francesa. La sardana s'ha conservat molt. El dissabte abans de Sant Joan, es fa La Trobada. Tothom va al Canigó a menjar, a cantar i a dormir en tendes. L'endemà, tothom puja un tros de llenya. És una columna immensa amb senyeres i amb gent de tot el Rosselló, de tots els pobles. Fan el foc de Sant Joan amb aquella llenya. A Ceret, fan els toros. No en diuen *corrida*; en diuen Ceret de toros. Imagino el disgust dels aficionats als toros que vénen del sud: la música és una cobla, abans de començar toquen *Els Segadors*, els representants de l'Estat, prefectes i tot, s'alcen en homenatge a l'himne del país. Abans del quart toro, toquen *La Santa Espina* i es tornen a alçar. Els que treuen l'animal o els que netegen la plaça porten faixa i barretina. Tot és escrit en català. No hi ha cap bandera francesa, encara que sigui el 14 de juliol. Quan hi ha un temps mort, la cobla toca *L'Estaca* i tothom s'aixeca i canta. Si en Llach ho sabés, es desmaiaria. L'himne de la USAP també és *L'Estaca*. I el dels Dragons catalans, *Els Segadors*. Com que els dragons juguen a Gran Bretanya perquè aquí no tindrien rivals, un any van guanyar i van jugar a Wembley. La coral i l'orquestra de la reina van tocar i van cantar *Els Segadors* abans que ells juguessin. El país és encara això, però la llengua està molt ferida.

—Érem a l'exèrcit.

—En vaig sortir el 1982, però ja a l'any 1976 m'havia adherit a l'Esquerra Catalana dels Treballadors. Hi havia Miquel Mallol, Maria Àngels Falqués i Jaume Roure. En total, no compto pas que fóssim més d'una seixantena. A la Catalunya del Nord tot ve de Pau Roure, el pare d'en Jaume, que va ser el

primer que va fer catalanisme militant. Abans d'ell, uns intel·lectuals, Josep Sebastià Pons, tot primer, entre altres, i, després, Pere Verdaguer i Jordi Pere Cerdà havien han creat el Grup Rossellonès d'Estudis Catalans, el GREC. Però eren uns intel·lectuals que es reunien entre ells per parlar de literatura sense cap incidència a la població, ni ganes. En Pau Roure també hi era. Va ser ell qui va crear el Grup Cultural de Joventut Catalana i qui va escriure el primer article reclamant l'ensenyament del català a les escoles. Jo també hi vaig entrar, al GCJC. Organitzàvem recitals de cançó, i cada any fèiem les Sis Hores de Cançó Catalana, imitant els de Canet. Tot surt del GCJC: la Nova Cançó rossellonesa, el teatre en català, la bressola, l'ensenyament del català... absolutament tot. També teníem una petita llibreria. Només veníem

llibres en algunes festes: per la Fira de Perpinyà, per Sant Jordi. Veníem quilòmetres de bandera catalana perquè, llavors, costava de trobar. En Jaume Roure, fill de Pau Roure...

—D'Unitat Catalana, regidor a l'Ajuntament de Perpinyà...

—Em va deixar un cotxe i vaig començar a anar als mercats a vendre llibres catalans. Era l'any 1983. Després, el Grup Cultural de Joventut Catalana va comprar un camió de la biblioteca de Tuïr i vam fer el mateix que els d'Òmnium Cultural. Ho recordes? Saps què era l'autobús de Cultura en ruta? Sempre imitàvem els del Sud. Com ells, només veníem llibres i discos en català. El 1976 havien vingut a Perpinyà. Vaig anar-hi, en Gual m'hi va dur. Vaig fer tota la Catalunya del Nord amb ells, els feia de traductor. Però en aquell

A la Catalunya del Nord tot ve de Pau Roure, el pare d'en Jaume, que va ser el primer que va fer catalanisme militant

moment no calia, perquè encara tothom parlava en català. La gent venia a veure'ns, no sabien res. Treia una taula de quatre metres amb llibres catalans i tothom deia el mateix: «Tot això existeix en català?». I potser només hi havia trenta llibres!

—**Però el sabien llegir?**

—Amb dificultat. «És difícil, això!». També compraven molts discos de sardanes perquè a Perpinyà no hi havia cap botiga que en vengués. Després, a partir del 1983, vaig fer això mateix amb el camió que havíem comprat a la biblioteca de Tuïr. Treballava per al Grup Cultural de Joventut Catalana. Anava a pertot, durant vuit anys. Va ser quan vaig conèixer tot el país. A la costa hi havia massa turistes, a l'estiu. Jo el passava a la Cerdanya i al Capcir. Quin país, el Capcir! I quina fred! Quan siguem independents, hi posarem el nostre gulag. Però potser que no ho posis, això, que encara es pensaran que no faig broma. El Capcir encara era com si fos una illa en aquell temps. Lluny de tot. A l'hivern, a vegades, es quedaven un mes o un mes i mig aïllats per la neu. Quan hi tornava, l'estiu següent, la gent venia amb retalls de *L'Indépendant* de mesos enrere que parlaven de llibres en català. «Vull aquest», em deien. «Dissabte vinent seré a Formigueres», els deia, per exemple. I el dissabte vinent venien. Feien l'esforç, però no parlaven en català amb els seus fills.

—**Ningú?**

—Ningú. Hi ha hagut com un suïcidi col·lectiu. Parlaven el català perquè els era més fàcil, per inèrcia. De poder triar, s'haurien estimat més parlar francès. Després, quan el mal era fet, quan ja ningú no tenia el català com a primera llengua, alguns volien parlar-lo amb els seus fills. És per això que en una enquesta de fa uns anys va sortir encara que el 34 % parlava en català als fills. No m'ho creia, però vaig pensar-hi: era el que passava amb tots els meus amics de Vinçà: els París, els Serra, els Basses... Molts viuen al nord de

França, però ara els seus pares els parlen o els parlaven en català.

—**I vostè va anar voltant pel país.**

—Tothom em demanava si tenia un lloc fix. Va ser per això que vam decidir obrir una llibreria a Perpinyà, a l'últim pis del Centre Cultural Català. Potser ja saps que el van muntar els catalans del sud.

—**Millor que ho expliqui.**

—Sobretot els de l'Amical de Mauhautsen. Més tard, vam obrir la llibreria en un entresòl d'una casa d'en Roure, a la plaça dels Peluts. I, finalment, vam tenir la sort de poder obrir-la a la plaça Payra, en un lloc que ha estat tradicionalment una llibreria catalana i que és la més antiga de Perpinyà. Es deia Librairie de Catalogne, pel nom de la plaça. Va comprar-la el pare d'en Ramon Gual. Més tard, la va vendre a en Jordi-Pere Cerdà, que va ser Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Durant el franquisme, venien molts catalans del sud.

—**Potser també venien exiliats republicans. O ja no n'hi havia?**

—Què dius ara? Molts dels que venien a comprar l'*Avui* eren exiliats. Jo quasi hi he viscut, amb ells! N'hi havia molts. Cada any, feien un acte d'homenatge a Companys al cementiri de Perpinyà. Encara el fan, però ara són quatre gats.

Hi ha una persona nord-catalana que manté la flama.

—**Potser hi havia Josep Maria Corredor? Era gironí...**

—No el vaig conèixer, però en vaig sentir a parlar molt. Tothom l'estimava. Es va penjar al Castellet. En Corredor esperava que, després la mort de Franco, tot Catalunya s'aixecaria i tot tornaria a ser com abans. Li hauria agradat veure tot això de la Via Catalana i tot això que viviu ara. Era el que esperava. Però a finals dels setanta no va ser així. Va veure que no hi havia resposta i es va desanimar.

—**I vostès com ho veuen, tot això que està passant al sud?**

—Molt bé. La Catalunya del Nord ha estat sempre amb la Catalunya del Sud. Hi va haver el mariscal Joffre... També un batlle de Perpinyà que va estar empresonat per participar en el complot del Garraf... I Brousse, un diputat que va ser expulsat d'Espanya perquè va dir a Barcelona, davant dels representants francesos, que esperava que l'any vinent Barcelona fos la capital d'un estat independent... Això no ha canviat gens. Jean Paul Alduy, que va ser batlle de Perpinyà fins no fa gaire, va participar a la Via Catalana. Pere Becque, que és un advocat d'aquí Perpinyà, ha muntat una associació per anar a explicar a

Tots els francesos ho diuen: quan arriben a Perpinyà veuen el català a pertot. Vosaltres, en canvi, no el veieu mai enlloc

tots els industrials de la Catalunya del Nord com ens beneficiaria tenir un estat català al sud. Nosaltres anem amb vosaltres, cada vegada és més clar. I ho veu cada dia més gent. Una altra cosa és com ho veu França. Quan miren al sud, els francesos veuen el nord. I això ha estat sempre així. Després que Companys proclamés la República Catalana, a París, en un bordell on hi havia tot de polítics importants de la França d'aquells anys, perquè en aquells temps bona part de la política es feia als bordells, un d'ells va dir: «Què farà el nostre pobre Rosselló?».

—**Érem amb els refugiats.**

—En vaig conèixer molts. Hi havia, per exemple, en Queipiquer, que era un flequer de Sant Feliu de Guíxols i que venia cada dia a comprar l'Avui. Es va exiliar per la Cerdanya. Sempre m'explicava que, quan ja s'exiliaven, va posar una bandera republicana i es va amagar en una trinxera. Tenia una pistola amb poques bales. Cada vegada que un soldat franquista volia treure la bandera republicana, disparava. En va matar dos o tres. Un dia, em va venir amb un llibre sobre la Guerra Civil, escrit per un feixista espanyol. Explicava que, durant la retirada, hi havia hagut un boig, un kamikaze que feia això que en Queipiquer m'explicava. Era ell. I n'estava content.

—**Es trobaven al Castellet, em sembla.**

—Eren sempre aquí, a la plaça Aragó. S'asseien als bancs i s'hi estaven hores i hores, xerrant i barallant-se. Uf, si es barallaven! Tots eren del Centre Cultural Català. Encara no hi havia cinema en català, ni ens ho imaginàvem. Però un dia van avisar que feien cinema i que les pel·lícules serien en català. Hi vaig anar amb la meua dona. Hi havia tots els republicans catalans, molts d'ells de l'Amical de Mauhautsen, supervivents dels camps de concentració nazis. Va arribar una persona amb una maquina. Saps quina va ser la primera pel·lícula que ens van passar? Saps quina era la primera pel·lícula en català que vam veure tots nosaltres? *Bambi*. I, després, ens van anar passant altres pel·

lícules de Walt Disney. Fins que ens van passar *Superman* i la gent va començar a cridar: «Aquest ens calia a la 23!». «Què hauríem fet amb aquest a la 24?». Els vaig mirar. Aquella gent havien fet la Guerra Civil Espanyola, havien fet la Resistència francesa, havien passat pels camps de concentració i tots estaven emocionats perquè veien *Bambi* en català. Em van venir ganes de plorar. Vaig dir a la meua dona: «T'adones del mal que ens han fet? Tota aquesta gent emocionada perquè veuen *Bambi* en català. Si ens han privat de la nostra llengua!». I ells eren la Resistència perquè la Resistència a la Catalunya Nord s'expressava en català. No en francès. En català. La llengua de la Resistència va ser el català. Fontserè explica a les

seves *Memòries* que a l'Ajuntament de Perpinyà hi havia una placa que deia: «Als combatents catalans que han resistit als alemanys en aquesta fidelíssima Vila de Perpinyà». I aquesta placa ha desaparegut. Cada vegada que es moria un d'ells, anaves a l'enterrament i hi havia tot de banderes franceses perquè havien participat a la Resistència. La Resistència van ser ells, ells van ser els herois, van ser els que van aguantar-ho tot. Quants ulls d'amics morts havien tancat a la guerra i als camps? I tots eren allà, tots els que havien sobreviscut, allà, al Centre Català de Perpinyà aquell dia, amb nosaltres, emocionats perquè veien *Bambi* en la nostra llengua!

Xavier Cortadellas és escriptor.

“ **La llengua de la resistència
a la Catalunya Nord
va ser el català** ”